

Historische Kring Losser (HKL)

De Historische Kring Losser zet zich sinds haar oprichting in 1969 in voor het behoud van het cultuur-historische erfgoed van de gemeente Losser (vooral van de dorpen Losser, Overdinkel en Glane), het vastleggen van informatie in publicaties en andere (audiovisuele) media en het organiseren van lezingen en exposities. Hierdoor blijft de kennis van het verleden actueel en wordt toegankelijk gemaakt voor een breed publiek.

Correspondentieadres:

Hogeweg 36
7582 CH Losser
Email: secretaris@historischekringlosser.nl
Website: www.historischekringlosser.nl

Bankrekening t.n.v. Historische Kring Losser

IBAN: NL 35 RABO 0337 3080 98
BIC: RABONL2U

Bestuur

Voorzitter

Thea Evers* Dr. Staringstraat 7 7582 BL Losser 053 5382613

Secretaris

Georg van Slageren* Hogeweg 36 7582 CH Losser 053 5382850

Penningmeester

Harry Dekkers Ludgeruslaan 12 7581 DD Losser 053 5387993

Leden

Peter Heerink Hogeweg 125 7582 CC Losser 053-5360520

Gerda Hogebrink Lutterstraat 55 7581 BT Losser 053 5381291

Andries Kuperus* Dr. L. de Bruijnstr. 12 7582 AA Losser 053 5383196

Chris Meekers Allemansweg 52 7582 HL Losser 053 7519669

Bennie Nijhof Kerkhofweg 195 7586 AD O'dinkel 053 5382778

Jack Scholtens* Heidehof 54 7581 VJ Losser 053 5385756

André van der Veer Willibrordlaan 38 7581 DT Losser 053 5383192

*) Redactie van Oet Dorp en Marke

Aangevuld met: Sietse Smit, Scholtinkstraat 54, 7581 GS Losser (053 538 6834)

Oet Dorp en Marke Losser

Wordt aan het eind van elk kwartaal toegezonden aan de leden van de HKL.

De jaarcontributie bedraagt € 15,00 (bij postverzending € 18,00) per jaar.

Overname (geheel of gedeeltelijk) en publicatie van artikelen is alleen toegestaan met toestemming van de redactie en bronvermelding.

ISSN: 1568-4711 (Oplage 1.100 ex.) (Druk: Drukkerij Jansen Losser)

Omslagfoto: Het voormalige kerkje van Glane, zoals het in zilver gevat is in de ambtsketen van de burgemeester van de gemeente Losser. Ook de andere kerken zijn zo vereeuwigd. Het kerkdorpje Glane, ontving zijn naam bij de volkstelling van 1910 en werd genoemd naar het beekje, dat daar in de Dinkel stroomt. Het is dan nog 'een vlek van weinig betekenis met wat arbeiderswoningen in verspreide orde' (C.J.A. van Helvoort).

De spoorlijn Denekamp-Oldenzaal-Losser-Gronau had er een grensstation. Er was een douanekantoor, een arbeidersvereniging en later ook een kerkje. De geschiedenis van Glane is nog onderbelicht. Wij zijn dan ook blij met het artikel in deze aflevering, waarin Ton Kuipers uit Leusden, die opgroeide in het 'Niemandland' tussen de Nederlandse en Duitse slagboom, zijn herinneringen aan het Glane van de jaren vijftig met ons deelt.

Inhoudsopgave

<i>Historische Kring Losser (HKL)</i>	1
VAN HET BESTUUR	3
AGENDA	4
WONEN AAN DE GRENS IN GLANE	5
<i>Ton Kuipers</i>	
LOSSER BIJNA VAN DE KAART GEVEEGD	23
<i>Andries Kuperus</i>	
BERENT LENFERT'S VROLIJKE KERSTMIS	32
<i>Frans Jacobs</i>	

Fotoverantwoording:

Tenzij anders vermeld zijn de foto's afkomstig uit het archief van de HKL. Recente foto's zijn gemaakt door Andries Kuperus. Kaarten Peter Heerink.

VAN HET BESTUUR

Het Kasboek van de dominee

Het kan u niet ontgaan zijn dat Frans Jacobs weer een boek heeft geschreven. Zijn derde al voor de HKL. U heeft er al veel over kunnen lezen in Oet Dorp en Marke en ook in Tubantia en de weekkranten. De eerste zeer druk bezochte ledenavond van dit seizoen (op 30 oktober) was helemaal gewijd aan de presentatie van het nieuwe boek. Frans hield daar, op de van hem bekende enthousiaste wijze, aan de hand van een PowerPointpresentatie een lezing over het boek.

Het eerste exemplaar van het 'Kasboek van de dominee' werd op deze avond aangeboden (hoe kan het ook anders) aan de huidige predikante van Losser dominee Hennie Marsman en aan pastor André Monninkhof van de parochie Maria Vlucht.

HKL gaat verhuizen naar het Kulturhus

In het juninummer van Oet Dorp en Marke hebben we u al kort verteld over de verhuizing naar het Kulturhus. We gaan daar met ingang van 1 januari 2018 een mooie ruimte huren op de 1e etage, met uitzicht op de voormalige Aloysiusschool en het Joods Monument. Ook kunnen we in de kelder beschikken over een kleine opslagruimte. De Stichting Leergeld gaat gedurende drie dagdelen ook gebruik maken van deze ruimte. Voor actueel nieuws (opening, open dag etc.) verwijzen we naar de weekbladen, onze nieuwsbrief en onze website.

AGENDA

Maandag 8 januari: Niejoarsvisite

Traditiegetrouw beginnen we de eerste maandag van het nieuwe jaar met de Niejoarsvisite. De boerenjong's staan dan al maanden in de week en de knieperkes zijn ongetwijfeld heerlijk bros. Daar zorgen wij voor.

De HKL houdt tradities graag in ere, maar deze keer krijgt de avond een andere invulling. **De quiz komt te vervallen, want we vertonen die avond de film 'Losser wat maak je me nou'.** De Videoclub Losser heeft deze film gemaakt en we zien daarin hoe het centrum van het dorp in de loop der jaren veranderd is. Frits Elsjan en Bert Kapers hebben de rolprent vormgegeven en Sietse Smit sprak de tekst in. We verwachten veel belangstelling en daarom geven we entreekaarten uit. Vanaf 18 december kunt u die afhalen bij **Georg van Slageren, Hogeweg 36**. En om zo min mogelijk leden teleur te stellen hebben we een **tweede avond gepland op maandagavond 22 januari**. Ook voor die avond kunt u entreekaarten afhalen op hetzelfde adres.

Maandag 5 februari: Wim H. Nijhof over Gerrit Jan van Heek jr.

Binnenkort verschijnt de biografie van Gerrit Jan van Heek jr. (1880-1958). Auteur is Wim H. Nijhof, geboren en getogen Enschedeër, historicus en publicist, schrijver van o.m. het boek 'Geschiedenis van Enschede' dat in 2014 is verschenen. Zijn nieuwe boek verhaalt niet alleen over het boeiende, afwisselende leven van de hoofdpersoon, maar schenkt ook veel aandacht aan de omringende geschiedenis van Enschede, Haaksbergen, Twente en Overijssel.

Maandag 12 maart: Jan van Rijn over de Afsluitdijk.

De Afsluitdijk is niet alleen het symbool van de Nederlandse strijd tegen het water, maar is onmisbaar voor de waterhuishouding in de gebieden rond het IJsselmeer. De renovatie van de dijk en de lichtkunstwerken waren dit jaar volop in het nieuws. De lezing behandelt de (eerste) plannen voor afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee tot de huidige situatie en de toekomst van de dijk. Dit wordt ondersteund door veel (oude) foto's, video-beelden en animaties van en over de dijk. Een stukje over de Afsluitdijk in de oorlog ontbreekt uiteraard niet. Ook komen de veranderingen als gevolg van de dijk en de inpolderingen voor mensen, dieren en planten aan bod. **De avonden vinden plaats bij Grand Café Smit, Brinkstraat 34-36 in Losser en beginnen om 20.00 uur.**

WONEN AAN DE GRENS IN GLANE

Jeugdherinneringen van Ton Kuipers (Glane, 1942)

Grensovergang Glane in 1950. Rechts de kruidenierszaak Boerrigter, links station en douanekantoor. Bij de 'poal', v.l.n.r. Sinie, Ton, Louis en Gerard Kuipers.

Aan het bombardement ontsnapt

Op donderdag 15 februari 1945 vielen bommen op Glane. Een kilometer voor het waarschijnlijk beoogde doel, namelijk Gronau net over de grens met haar spoor en spoorstation, werd de lading voortijdig gelost. Er vielen 3 dodelijke slachtoffers waaronder één persoon, de heer H. Verbeek, die op dat moment in de tuin werkte, begrensd door de Dinkel en mijn ouderhuis, op het adres G 8 (later Gronausestraat 249) en daarna weer gewijzigd.

Als twee en een half jarige peuter stond ik naast de heer Verbeek in die tuin. Hij kwam uit Hengelo en was bevriend met een dame, die op de eerste verdieping boven ons haar intrek had genomen. Mijn ouders spraken steeds over 'Frau Janscheid', althans zo klonk het.

Eén bom viel in een bocht van de Dinkel grenzend aan de tuin van de familie Boerrigter. Dit was op niet meer dan 50 meter afstand van de plek waar Verbeek en het peutertje stonden. Bernard Boerrigter kwam om evenals dus Hendrik Verbeek.

Bidprentje Bernard Boerrigter

De vliegtuigen van de 'Tommy's' waren te horen met hun indringende lage gebrom. Mijn ouders hadden mij ingeprent om bij naderende vliegtuigen onmiddellijk het huis in te lopen en dat was mijn geluk. Mijn vader hield aan het bombardement een rafelig colbertjasje over toen een bomscherf rakelings langs zijn rug scheerde.

Verbeek werd 'afgevoerd', zoals mijn vader altijd vertelde, met de deur van ons 'schöpke' als brancard. In de deuromlijsting van mijn slaapkamer bleef altijd een grote bomscherf zichtbaar. (De drie doden, ook Johanna Maria Koertshuis kwam om het leven, werden overgebracht naar het lijkenhuisje bij het Losserse ziekenhuis, het Sint Bernardus Gesticht. Ook de zeven gewonden werden naar dat ziekenhuis gebracht; red.).

†

Gedenk in Uwe godvruchtige gebeden
de ziel van zaliger

**BERNARDUS JOHANNES
HENDRIKUS BOERRIGTER**

geboren te Losser 23 April 1916, aldaar door
een noodlotig ongeval plotseling overleden
15 Februari 1945 en 19 Febr. begraven
op het R. K. Kerkhof.

Wederom werd onze parochie bezocht door het droevig oorlogsgeweld. Weer staan een bedroefde vader en moeder aan de lijkgroeve van een van hun kinderen. Ja, waarlijk op hun lippen ligt de bede van den Goddelijken Zaligmaker, zooals de profet het beschrijft „Ik zag om naar iemand, die mij in mijn droefheid kon troosten. maar er was niemand.“

Neen, menschelijke troost baat hier niets. Wel doet 't goed als menschen deelen in onze droefheid, maar voor de ware troost hebben we God noodig. Immers 't is Gods wil wat hier gebeurde. Draagt alles in overgeving aan die H. Wil van God. Als 't U moeilijk valt bid dan: „Heer, Uw wil geschiede. De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen. De naam des Heeren zij gezegend.“

Lieve Anny, in de oprechte liefde die wij elkander toedroegen, smee ik u, bewaar aan mij een eeuwig aandenken en bid voor mijn ziel opdat God mij genadig zij.

Dierbare broers en zusters: weest sterk en zijt een steun voor vader en moeder.

ONZE VADER - WEES GEGROET.

Een tweede bom sloeg een krater in het weiland tegenover het huis. (Diverse woningen in de buurt van de gebombardeerde percelen werden min of meer ernstig beschadigd, waarvan zo'n vijftig helemaal verwoest waren of onbewoonbaar; red.)

In mijn kinderjaren bracht ik veel tijd door in de ontstane 'bomkoel', een heerlijke zandbak met speelzand in allerlei kleuren. Voor mogelijke associaties met oorlogsgeweld was ik nog te jong.

Tot mijn oudste en eerste herinneringen behoren beelden die ik nu nog op mijn netvlies krijg, zoals van een groepje hongerende Duitse kinderen die onze voordeur bestormden. Ze wierpen een aantal stukken zeep op tafel en smeekten mijn moeder om boterhammen, die ze vervolgens kregen.

Glane in 1969. De 'bomkoel' bevond zich uiterst rechts op deze foto. De bomtrechter zelf, van naar schatting 10 meter doorsnede, is hier niet meer zichtbaar. We zien de lintbebouwing aan de Gronausestraat met o.m. de z.g. 'Fischerswoning' genoemd. (Foto gemeentearchief)

Petites histoires

In 'Niemandland' (de 100 meter tussen de Duitse en Nederlandse slagboom) en Glane verleenden kleine gebeurtenissen het leven na de Bevrijding enig reliëf en stimuleerden het gemeenschapsgevoel.

De brandstoffenhandelaar Nijkerken, met bijnaam 'de Faut', uit Losser kwam elke week langs met een zwaarbeladen wagen met aanhanger, voortgetrokken door maar liefst drie paarden, voor mij als kind een imposante intocht in 'Niemandland'. Aanvankelijk werden de turven eenvoudigweg uit de wagen langs zij op straat gekieperd. Later werden de turven in manden en de kolen in zakken, door zwaar beroete mannen in schuurtjes gestort. Het meest indrukwekkende moment was steeds het openen van de slagboom door de douanier om doorgang te verlenen aan deze karavaan en dan nog, hoe iets verderop gekeerd moest worden pal voor de slagboom van de Duitsers. Eenzelfde ritueel deed zich ook voor bij het keren van de jaarlijkse optocht van Schuttersvereniging 'Concordia' (opgericht 1925), voorafgegaan door muziekvereniging Excelsior uit Losser.

Excelsior en de Schuttersvereniging marcheren hier het 'Niemandland' binnen. Foto genomen in 1962 vanuit het ouderlijk huis van Ton Kuipers.

Ik zie nog voor me hoe de heer Benneker, de 'kolenboer' in Glane, huilend aan de deur kwam en zich snikkend beklaagde over het feit, dat wij als katholiek gezin kolen en turf afnamen van de protestant Nijkerken. Mijn ouders, geraakt door deze onverwachte emotie, stelden een eenvoudige oplossing voor, vanaf nu mocht ieder om de week leveren. Dit werkte.

Op de zondagmiddagen was er voor de paar kinderen, die woonden tussen de slagbomen enig (leed)vermaak. We zagen in de namiddag dorpsgenoten proberen vanaf café Boerrigter met de fiets huiswaarts te keren, na een te langdurig bezoek in dit etablissement. Ze schoven vaak meerdere keren van de weg af en kwamen via de berm met hoog opgegroeide brandnetels in de sloot terecht.

Of die keer, dat ter hoogte van het café een touw over de straat werd gespannen waaraan een aantal bierflesjes bungelde. De cafébaas, die als enige een auto bezat, had zich laten uitdagen om met opoffering van zijn voorruit deze hindernis met volle vaart uit de weg te ruimen. Een kleine variant bestond hieruit dat men, eveneens ladderzat, elkaar uitdaagde de grens illegaal even verderop in het weiland over te steken. Arrestatie en afvoer

speelden zich hierna voor onze ogen af. Een Duitse douanier, een zekere Heinz, sloeg met zijn wapenstok in op deze beschonken mensen, die nauwelijks op hun benen konden staan. Mijn vader, die deze grenskommies kende, kon dit niet lang aanzien en gebood hem te stoppen.

Of die keer dat ik in het struikgewas achter in de tuin aan de rand van de Dinkel, tien meter voor de grens, een tas met smokkelwaar vond en hiermee, niets vermoedend, triomfantelijk het huis in kwam lopen. Mijn verschrikte ouders wisten niet hoe snel ze mij deze trofee konden laten terugleggen.

In Glane was verder altijd wel wat te doen

Het verenigingsgebouw St. Ludgerus bood in het achterzaaltje met toneelpodium onderdak aan de katholieken van Glane, om de zondagse mis bij te wonen. Op 27 oktober 1950 werd een kerkje ingewijd, waar de uit Denemarken teruggekeerde missionaris pater Op de Coul voorging.

Het kerkje van het H. Sacrament in Glane, dat in 1994 werd gesloten. In 1995 werd het verkocht en kreeg het een woonbestemming.

Bij mijn moeder bleef van zijn preken vooral het verhaal over het 'mosterdzaadje' hangen. Het zaadje dat Jezus als beeld neemt voor het Koninkrijk Gods is het kleinste van alle (toen bekende) zaden. Maar de kiemkracht van het mosterdzaadje is enorm. De mosterdplant kan enkele meters groot worden en zo zelfs beschutting bieden aan vogels. Waarschijnlijk werd de gelijkenis teveel uitgesponnen waardoor de voordracht iets grappigs kreeg.

Pater Willibrordus Theo Op de Coul (1892 - 1958), Norbertijner Kanunnik van Averbode, oud-missionaris van Denemarken, sinds 15 mei 1948 rector van Glane.

Pater Op de Coul was de rector van de kerk in Glane

De intocht van pater Gerard Bruns in 1958 als neomist in de kleine parochie, die omgeven door bruidsmisjes het kerkje werd binnengeleid, was een gebeurtenis. Hij werd daarna door de orde der paters Maristen, gevestigd in Hulst, Zeeuws-Vlaanderen, en in het voor ons naburige toenmalige Sint Olafklooster, als missionaris uitgezonden naar de Salomonseilanden.

De paters van het klooster raakten bekend bij de kerkgangers in Glane doordat ze regelmatig als invaller de mis opdroegen. Achter ons huis stond

een immens grote kersenboom met gele kersen. Mijn vader probeerde met een windbuks spreeuwen en andere vogels te verjagen of af te schieten om de kersen te behouden. Er ging een schok door me heen toen de prachtige geelgekleurde wiewelaal, die we met het karakteristieke geluid vaak hoorden, naar beneden dwarrelde.

Toen er weer een pater Marist de mis had opgedragen lieten we hem weten dat er gratis kersen geplukt konden worden. Een groepje seminaristen kwam naar ons toe en nadat ze hun toga hadden verwisseld voor een overall, zagen ze er uit als gewone boerenjongens. Met een emmer vol kersen keerden ze terug naar het klooster.

Pater Bruns op latere leeftijd.

Het St. Olafklooster in Glane/Beekhoek. Nu staat daar het Syrisch-orthodoxe klooster St. Ephrem.

In de jaren 50 deed ook in Glane de tv zijn intrede. Mijn oom Hendrik, koster in het kerkje en cafébaas in het verenigingsgebouw, trok extra bezoekers nadat hij zo'n toestel had laten installeren. Een groot log apparaat met een pieplein schermpje. Op een avond hadden zich vele dorpingen, jong

en oud, in het café verzameld om voor het eerst verwonderd naar dit bijzondere kastje te kijken. De oudere bezoekers hadden zich op de eerste rij genesteld en spraken voortdurend hun verwondering uit over wat ze zagen. De bijeenkomst werd onverwacht verstoord door een luide opmerking van een oudere dame uit buurtschap De Zoete, die speciaal voor dit evenement gekomen was. Ze sprak de legendarische woorden, vaak door mijn moeder met enige hilariteit aangehaald: 'Zet mer stop, zet noe mer stop, kaant nich meer hebb'n aan de oogn!'

Hendrik Kuipers, oom van de schrijver, voor het verenigingsgebouw.

Het was rond 1950 in de vroege herfst, aardappels waren gerooid en geraapt met inzet van schoolkinderen. De beloning voor een halve dag aardappels rapen kon variëren tussen 75 cent en 1 gulden 25. Bewoners sloegen partijen aardappels in als aanvulling op de eigen verbouw, om het jaar door te komen tot de volgende oogst. Harrie Knippers, groenteman in Losser, had haast om de vele bestellingen rond te brengen. Met zijn gloednieuwe kleine vrachtwagen, volgeladen met zakken aardappels, nam hij in de haast de flauwe bocht voor het pas ingewijde kerkje in Glane te ruim en belandde in de sloot, reed tegen een duiker en sloeg over de kop. Een enorme ravage was het gevolg. Glane liep uit.

Ernstiger was het, toen het dorp werd opgeschrikt begin jaren vijftig, toen bij het keren van de schoolbus bij de afslag naar Overdinkel, één van de zojuist uitgestapte kinderen overreden werd en overleed.

De Dinkel

Denkend aan dit riviertje doemen vage herinneringen op aan ijspret, toen het tijdens de zeer strenge winter van 1946 was dichtgevroren.

Soms nam de Dinkel alle kleuren van de regenboog aan, als door de ververijen in Gronau afvalwater werd geloosd. Van enig leven in het stroompje was gedurende die tijd geen sprake meer.

Op geregelde tijden, in voor- en najaar vormde de meanderende Dinkel een enorm binnenmeer, soms tot op enkele meters van onze voordeur. Een enkele keer moest de kelder worden leeggepompt.

Juffrouw Heersche, tweede klas St. Aloysiusschool (1949), vertelde spannende verhalen over aardmannetjes en kabouters die bij dit hoge water uit hun holletjes werden verdreven. Groot was mijn teleurstelling dat ze, al turende naar de oevers van deze waterplas, slechts in mijn fantasie zichtbaar werden.

De Dinkel werd vanaf de 70-er jaren, om de boeren tegemoet te komen, 'genormaliseerd', de natuurlijke loop geweld aangedaan door bochten rigoureuus af te snijden, helaas. Inmiddels, een halve eeuw later, gaan er stemmen op om dit weer ongedaan te maken. De Dinkel gaat (deels) weer meanderen, om ruimte te maken voor water, natuur en recreatie. (Voor een deel van gebied, vanaf de grens bij Gronau tot aan Losser, zijn de schetsontwerpen vrijwel klaar en gepresenteerd aan de inwoners en grondeigenaren. Met de reacties op het ontwerp wordt er nu gewerkt aan het definitieve ontwerp, waarna vermoedelijk in het najaar van 2017 gestart kan worden met de officiële procedure; red.).

De Dinkel, eenmaal op Nederlands grondgebied, boog nog een laatste keer terug, zocht nog een keer de Duitse grens op, overschreed deze met een tiental meters, om vervolgens definitief haar loop voort te zetten op Nederlands grondgebied. Staande achter in onze tuin keek ik vaak verwonderd naar dit spel der natuur met als resultaat een prachtig schiereilandje, waarvan de helft op Duits grondgebied lag. Het interessante nu was dat de grens ook over dit minuscule uitstulpende stukje grondgebied liep. Weidepalen met prikkeldraad gaven daar, waar nooit iemand een voet zou zetten op dit afgesloten poppenlandje, toch de grens aan.

De meanderende Dinkel met de grote lus.

Geheime bergplaats

Vanuit het keukenraam hadden wij diagonaal zicht op het nu afgebroken station Glane en het daarin aan de straatzijde gevestigde douanekantoor.

Op 7 juli 1903 werd een commies/ontvanger eerste categorie aangesteld voor 'inklaring goederen en de uitvoer van goederen met inbegrip van gedistilleerd, bier en wijn'. (Staatsblad no 193).

Station/douanekantoor in Glane. Het rechterdeel deed een tijdlang dienst als protestants zondagschooltje, waar Bernhard Witzel de leiding had.

Aan de straatzijde woonde 'Heerspink', dienstgeleider, 'dove Jan' genoemd of 'Doam'. Hij gold als onkreukbaar, rechtlijnig en onverbiddelijk. Elke dag gedurende mijn jeugd begon met een belangrijke vraag, die de agenda voor de rest van de dag zou bepalen, n.l. 'Wel zit er?', oftewel 'Wie heeft er dienst?' Om de vele namen van de douaniers beter te kunnen onthouden maakten we als kind gebruik van het volgende ezelsbruggetje: 'Wargus-windwaaitdoordestruiken'. In dit zinnetje worden vier namen van douaniers plastisch voorgesteld en wel de heren Wargus, Wind, Waayer en Struiken.

Inschattingen bepaalden, of het geschikte moment voor het passeren van de Nederlandse douane om 'Niemandland' te betreden, aangebroken was. Eén horde was dan al genomen, een mogelijk tussenstation bereikt. Het spotten van die ene grensambtenaar, die met ten hemel geheven armen uit overtuiging en wellicht verveling, zijn tijd in het saaie grenskantoorje doorkwam met het zingen van psalmen, kon een aantrekkelijk moment betekenen voor de aan- of doorvoer van smokkelwaar. Met een miniem handgebaar van achter het glas kreeg je dan groen licht, zonder het kantoorje hoeven in te gaan.

Mijn ouders klaagden wel eens dat er zo weinig bezoek langs kwam. Familieleden zagen er tegenop om eerst het douanekantoor met vaak 'n Doam'

op zijn post te moeten passeren, die dan met een handgebaar of hoofdknik toestemming moest geven voor doorgang naar ons huis, 30 meter verderop. Dit noodzakelijke ritueel kan natuurlijk eveneens een mooi alibi zijn geweest in geval men gewoon geen zin had in familiebezoek.

Als kind hoorde je wel eens: 'Ik mot nog effen noar de Pruus'. In de winter kon sneeuwval roet in het eten gooien. Op een avond hoorde ik mijn moeder, die van grappige situaties hield, roepen dat er bij de bureen een 'spook' in de tuin liep. Er moest een partij smokkelwaar over de grens gebracht worden en nu bracht een wit laken over het hoofd uitkomst.

Op een zondagmorgen vlak na de oorlog werden mijn ouders tamelijk nerveus toen zich bij het grenskantoor, zoals eerder aangegeven zichtbaar vanuit de keuken, een groepje 'kmiezen' aan het vormen was.

Dit was een teken dat er iets bijzonders stond te gebeuren. Voorafgegaan door de agent van politie in Glane, op de gevel van zijn woonhuis werd hij aangeduid als Rijkspolitie, kwam het groepje geüniformeerden in beweging richting ons huis, adres G 68. De politieagent gaf aan dat er een bevel tot huiszoeking lag. De douaniers verspreidden zich door het gehele huis en zochten in alle hoeken en gaten, nauwlettend en angstig gevolgd door mijn vader. In de 'zondagse kamer' stond een antiek cilinderbureau. Met een klein breekijzer werd geprobeerd het deurtje van het zogenoemde 'tabernakeltje' open te wrikken. Mijn vader had het sleuteltje waarschijnlijk even zoekgemaakt. De braaksporen heb ik pas recentelijk bij een restauratie laten wegwerken. Smokkelwaar die er wel was werd niet gevonden.

Na 70 jaar mag de geheime bergplaats wel geopenbaard worden en is bovendien door een brand, het oorspronkelijke woonhuis verdwenen. Ons huis gelegen tussen de slagbomen, tot begin van de oorlog bewoond door de Duitse familie Bahring, die hier een slagerij dreef, bezat een heteluchtverwarming, die later tijdens onze bewoning niet meer functioneerde. Roosters van 20 bij 30 cm. voor doorvoer van de warme lucht konden gemakkelijk uit hun behuizing getrokken worden waarna er onverwacht een ideale geheime bergplaats zichtbaar werd. We bleven deze ruimte ook later nog als extra keukenkastje gebruiken.

Verblijfsvergunning voor verboden strook.

Alsnog tegen de lamp gelopen

In de familie is een proces-verbaal bewaard gebleven opgemaakt d.d. 7 januari 1948.

Ik lees daarin het volgende:

‘Op maandag 1 december 1947 werden bij visitatie in een pand te Glanerbrug, bewoond door de drogist en opticien S. de volgende spullen aangetroffen, kennelijk afkomstig van een smokkelactie’. Samengevat ging het om zakmessen, pincetten, tandartsinstrumenten en injectienaalden. Mijn vader had de metalen pincetten, 4600 stuks, vervoerd of laten vervoeren. Alle goederen bij elkaar hadden, zo lees ik in het proces-verbaal, een geschatte waarde van f 1490,90. Verder: ‘De heer S. werd op 3 december nader aan de tand gevoeld over de herkomst van de aangetroffen goederen.’ Mijn vader kende S. in Glanerbrug en organiseerde extra klandizie voor hem door in Glane, bij ons thuis, een depot te beheren voor brillen die gerepareerd moesten worden.

Johan Kuipers (1912-1964) de vader van de schrijver. Hij was altijd zeer trots op zijn EHBO-speldje.

Uit het proces-verbaal:

'Ik geef toe dat ik de persoon die mij de goederen thuis bracht wel ken: het was J.G.A. Kuipers, wonende te Losser, Glane, nabij de grens. Laatstleden woensdagavond, dat was op 26 november 1947 te omstreeks 7 uur, kwam de man die mij het goed leverde bij mij aan de deur en belde aan. Dat was Kuipers voornoemd. Toen hij aanbelde deed ik het licht in de gang aan en verzocht hij mij dat uit te doen. (...) want de man die het brengt wil niet gezien worden. (...). Toen ik in de winkel stond waarvan de ramen op de straat uitzien, zag ik op de straatweg een agent van politie fietsen met op zijn rijwiel gevulde tassen. Die agent reed de poort bij mijn woning binnen en ik herkende hem als B., agent van politie alhier.

Tijdens het verhoor zegt agent B. 'Ik had reeds lang spijt van mijn daden, maar daar was niets meer aan te veranderen, deze lagen er. De laatste paar dagen heb ik al steeds met de gedachte rond gelopen dat het mis zou gaan en soms was ik radeloos. (...) Voor mijn bemoeiingen, deze laatste keer, kreeg ik van Kuipers een bankbiljet van f 25,-. Welk bedrag hij mij terstond bij overgave van de tas heeft gegeven. Ik wil hier uitdrukkelijk verklaren dat ik deze handelingen heb verricht om mijn gezin voor eventuele schulden te behoeden'.

Mijn vader verklaart tot slot dat agent B. in totaal drie maal goederen heeft vervoerd 'omdat de controle van de commiezen ter plaatse zeer streng is en dit voor mij moeilijkheden kon opleveren (...). Gaarne zou ik deze zaak bij schikking afdoen. Ik ben nooit eerder voor smokkelen bekeurd'.

Het is mij niet bekend hoe dit verder is afgehandeld.

Richtige Butter

Vanaf begin jaren vijftig kwamen Duitsers de grens over om in Nederland boodschappen te doen. Belangrijkste artikel was 'gute Butter' ook wel genoemd 'richtige Butter', roomboter. De grens was tot 1953 alleen open voor lokaal verkeer, fietsers en voetgangers. Elke ochtend kwam een groepje fietsers voorbij, Nederlanders die werkten in de Gronause textiel fabrieken. Ik zag vanuit mijn ouderhuis hoe ze één voor één werden gefouilleerd.

Aan de openingstijden van de grenspost werd strak de hand gehouden. Als ik het mij goed herinner van 8 uur in de ochtend tot 's avonds 8 uur. Eens fietste ik met mijn vader naar Gronau, ons stadje, slechts een kilometer verderop. Op de terugweg bij de grens aangekomen bleek het iets na acht uur te zijn. Een patrouillerende douanier sommeerde ons rechtsomkeert te maken. We waren ons huis tot op dertig meter genaderd. De Duitse douanier was niet te vermurwen. Mijn vader kende een aantal douaniers, deze kennelijk niet, anders had hij wel wat geregeld. Via grensovergang Overdinkel, kwamen we na 5 km fietsen met een grote boog weer thuis.

Veel Duitse klanten kwamen aanvankelijk boodschappen doen bij de reeds bestaande winkel van Boerrigter, net voorbij het Nederlandse douanekantoor met slagboom.

Een ansichtkaart met de zelfbediening van Boerrigter en de grensovergang.

Onze burens ter rechter- en linkerzijde, de families Tensundern (Duitsers) en Witzel, evenals wij woonachtig tussen de beide slagbomen, realiseerden zich opeens mogelijkheden om ook iets te gaan verdienen aan de Duitse 'Butterfahrt'. De meest lucratieve jaren van de smokkel waren waarschijnlijk inmiddels wel voorbij.

Als eerste opende onze rechter buurman Tensundern in zijn woonhuis een levensmiddelenzaak. Later richtte onze linker buurman Johan Witzel zijn voorkamer aan de straatzijde eveneens in als winkel, pal tegen de grens met Duitsland. Bij mijn vader ontstond het pijnlijke besef kansen te hebben laten liggen, toen hij jaren eerder ons huurhuis (eigenaar Boerrigter) had kunnen kopen.

Het ingewikkelde nu was dat alle Duitse klanten zich, alvorens een van deze twee winkels binnen te gaan, moesten melden met hun 'Ausweis' bij het een dertigtal meters verderop gelegen Nederlandse douanekantoor. Daarna kon men verder doorlopen naar Boerrigter of teruglopen naar Tensundern of Witzel. Vooral wanneer hoofddouanier Heersping dienst had werd de paspoortcontrole strikt uitgeoefend. De winkeliers dienden de

klanten er op te wijzen, dat ze eerst naar het douanekantoor moesten. Heerspink trommelde heftig met een stok op de zijruit van zijn kantoortje als mensen dreigden zonder paspoortcontrole een winkel binnen te gaan. Tensundern was in het voordeel, zelf Duitser kende hij, of deed alsof, veel klanten uit het naburige Gronau. Hij stond voor zijn winkel als een 'propper avant la lettre' op straat en wierp zijn landgenoten, na ze aangesproken te hebben, sigaretten toe. Zo hoopte hij te voorkomen, dat men na de paspoortcontrole iets verderop, door zou lopen naar concurrent Boerrigter. Deze zag met lede ogen aan hoe deze tactiek werkte en de klantenstroom naar zijn winkel opdroogde. Er moest iets ondernomen worden om het tij te keren.

De verhouding tussen de families werd er niet beter op. Boerrigter was eigenaar van het pand waarin ik opgroeide. Mijn ouders toonden begrip voor de netelige positie van Boerrigter. De pascontrole aan Nederlandse zijde verslaptte ook nog eens, waardoor klanten eenmaal de Duitse grens over meteen naar een van de beide concurrerende winkels konden gaan. Mijn ouders stonden toen een deel van hun woonruimte af, waardoor Boerrigter zich tussen de concurrenten Witzel en Tensundern kon wurmen.

Boerrigter introduceerde bovendien een nieuw winkelconcept, namelijk een zelfbedieningszaak. Mijn zus, een tijdlang kassière in deze winkel, vertelde mij dat de Duitse klanten in die tijd voor maximaal 5 tot 6 D-Mark mochten invoeren zonder invoerrechten te betalen. 10 sigaretten, 125 gram koffie en een half pond roomboter waren 'Zollfrei', konden dus zo de grens over, mee naar huis. Achter in de winkel was een keukentje waar het meerdere werd weggewerkt in bh's en onderbroeken.

De relaties tussen de verschillende burens onttaardden na deze strategische zet zodanig, dat er manshoge betonnen afscheidingen opgetrokken werden ter weerszijden van ons huis. Het kwam tot een rechtszaak waarbij het Kadaster duidelijkheid moest scheppen over de juiste perceelgrenzen.

Op het hoogtepunt waren er maar liefst vijf levensmiddelenzaken in Glane: Rolink, Fischer, Boerrigter, Tensundern en Witzel. Fischer had de langste adem en sloot tenslotte in 1978 uiteindelijk ook zijn zaak.

'Niemandland' met links de winkel van Tensundern. In de houten aanbouw het kapperswinkeltje van zoon Heinrich. Vervolgens de zelfbedieningszaak van Boerrigter (het gezin Kuipers woonde aan de achterkant) en het laatste huis (nauwelijks zichtbaar) de winkel van Johan Witzel. In het midden het Duitse grenskantoor, een commiezenwoonhuis en rechts het Nederlandse grenskantoor met twee dienstwoningen. Met fiets: Ton Kuipers.

De winkel rechts op de hoek naar de Weertstraat was van kruidenier Fischer. In hetzelfde pand aan de rechterzijde werd een tabakswaarenzaakje gedreven door zijn zoon Alphons. Links op de hoek eveneens een kruidenier, Rolink. In hetzelfde pand aan de linkerzijde schoenmaker Rolink, een broer. De kruidenier droeg als bijnaam 'keersendemper' door zijn nogal fors uitgevallen neus.

Het pompstation

Naast ons bij de familie Witzel bevond zich in de tuin aan de oever van de Dinkel een gebouwtje met daarin een pompinstallatie. Als kind was ik steeds nieuwsgierig naar wat daar binnen gebeurde, grote raderen werden met aandrijfriemen in beweging gezet. Mede door de vreemde geluiden hing hier een mysterieuze sfeer. Water uit de Dinkel werd opgepompt en via een systeem van ondergrondse leidingen richting Duitse textiel fabrieken gestuurd.

Het pomphuisje raakte na de oorlog buiten gebruik.

Thea Evers heeft een nummer van 'OET DORP...EN MARKE' (1999-2) gevuld met een verhaal over de legendarische Wouter Cornelis Witzel (1852 – 1942), ook wel de 'Uitvinder van Losser' genoemd.

*Het gezin van
Wouter
Witzel.*

De drie zonen waren onze buren in Glane: Wouter Cornelis jr., Johan en Bernhard. Wouter Cornelis Witzel jr., geb. 1917, had de 'Willie Wortel-eigenschappen' van zijn vader. Hij droeg dezelfde naam en werd bovendien even oud, n.l. 90 jaar. (overleden 2007 in Enschede).

Het enige kind van W.C. Witzel jr., dochter Gerda, was gedurende mijn lagere schoolperiode een van mijn speelkameraadjes. Haar vader knutselde in hun tuin een heuse draaimolen in elkaar met behulp van een oude wasmachine en een houten ladder. Op de aandrijf-as in het midden van de wasmachine monteerde hij de ladder, die je vervolgens met de hand voort kon duwen en rondjes laten draaien.

Vanaf midden jaren vijftig waren de broers Wouter en Johan in hun vrije tijd als bankwerkers aan het experimenteren in het pompstation, dat zijn functie aan het verliezen was door inkrimping van de textielindustrie in Gronau.

Waar werd hier aan gewerkt? Het zou gaan om 'iets met afsluiters' en dat men probeerde hier octrooi op te krijgen. Al snel werden de activiteiten in het gebouwtje intensiever en werden meer mensen ingeschakeld.

Ik herinner mij dat Wouter later al schetsend op een papiertje zijn vinding aan mij, inmiddels op de middelbare school, probeerde uit te leggen. Het ging om een revolutionair ontwerp voor een afsluiter, functionerend gelijk het bewegen van de vleugels van een vlinder.

Deze 'vlinderklep' zou de wereld veroveren met haar toepassing als afsluiter en regel- en terugslagklep in vele soorten leidingen. In 1966 werd het pompstationnetje verruild voor nieuwbouw op het industrieterrein De Pol in Losser. Het bedrijf, later overgenomen door een Deense firma, heeft inmiddels 200 werknemers met vestigingen in een aantal landen. Wouter Cornelis Witzel jr. was voor mij de 'Uitvinder van Glane'.

Wouter Cornelis Witzel jr., 1917-2007

Ton Kuipers, Leusden

LOSSER BIJNA VAN DE KAART GEVEEGD

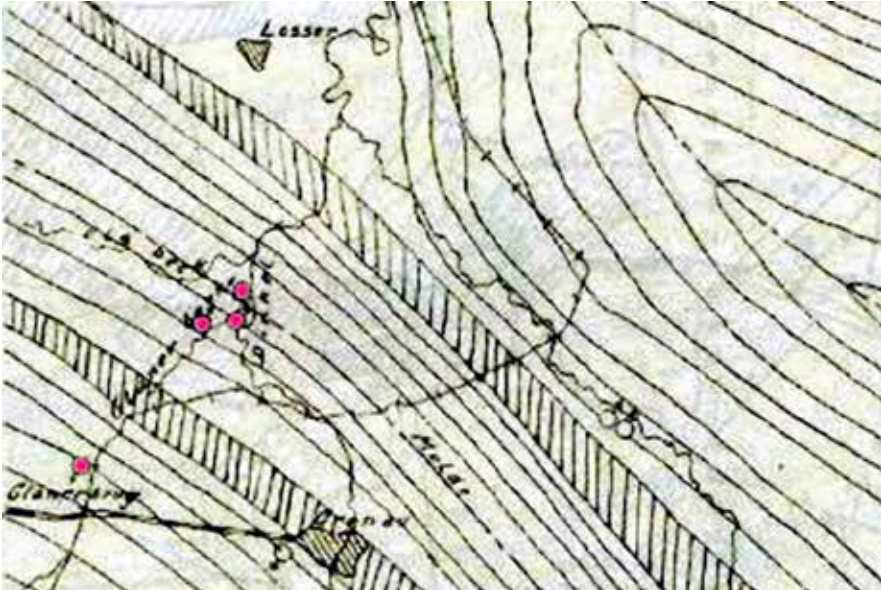
Ijzererts onder het zuidelijke deel van de gemeente Losser

Bij een onderzoek naar ontginning van woeste gronden in het Overdinkelsche veld stuitte ik bij toeval op een concessie-aanvraag voor de winning van ijzererts onder het zuidelijke gedeelte van onze gemeente en aanpalende gebieden. In 1865 heeft namelijk een zgn. ingraving plaatsgevonden nabij de Dinkel, waarbij ijzeroer is aangetroffen. Op grond van de onder Napoleon ingevoerde Mijwet van 1810 is in 1918 door Bergerode N.V. Brunssum bij het Rijk een aanvraag ingediend. Vóór 1810 was dit nog een gemeentelijke aangelegenheid. Omdat het gegeven voor mij helemaal nieuw was greep ik direct naar het boek van meester J.B. Bernink 'Ons Dinkelland', dat op dit specifieke terrein toch als hét standaardwerk mag worden beschouwd. Hierin werd vreemd genoeg niets over de vondst van ijzer aangetroffen. Wel bleek uit rapporten op internet dat bij recent grondonderzoek voor woningbouw (Saller, Zijland etc.) in ruime mate ijzeroer was aangetroffen.

Twee vragen dringen zich hier direct op. Waarom vond deze aanvraag pas een halve eeuw na de eerste vondst plaats en waarom een concessie met een omvang van ruim 5.000 ha.! Het antwoord op de eerste vraag vond ik in een artikel in het wetenschappelijke vaktijdschrift 'De Ingenieur' van 1918. Hierin bleek dat inderdaad al eerder een concessie was aangevraagd, maar hierover later meer. De tweede vraag m.b.t. de enorme omvang, houdt vrijwel zeker verband met de grondstoffenschaarste in de nadagen van de Eerste Wereldoorlog. Toen ook nog bleek dat de 'proefboringen' nabij Glane (en Glanerbrug) hadden plaatsgevonden, was mijn nieuwsgierigheid natuurlijk gewekt met het hierna volgende resultaat.

Het hiervoor genoemde artikel in 'De Ingenieur' is met het oog op de leesbaarheid sterk ingekort, met name m.b.t. de technische en geologische wetenschappelijke detailbeschrijvingen. Maar het geeft een goed beeld van de materie en van haar voorgeschiedenis. Het complete artikel is te lezen op:

<http://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?identificatie=dts%3A2940047%3Ampg21%3A0004&query=+losser+ijzeroer+concessie&coll=>

Detail van een kaart 1 : 100.000 die verderop in dit artikel in zijn geheel wordt afgedrukt. De ingravingen hebben plaatsgevonden noord-westelijk van de Glanerbeek nabij de Dinkel.

Het voorkomen van ijzererts in Oost-Nederland

door Ir. W. H. D. De Jongh Ingenieur der Mijnen.

Reeds zeer langen tijd geleden, in de laatste helft van de 17e eeuw, werd tot ver in de laatste helft van de 19e eeuw langs enkele kleine rivieren en beken, met name langs de oevers van den Ouden IJsel, de Schipbeek, de Harfsensche en Vordensche beken, de Berkel, de Regge, den Beilerstroom en eenige andere stroompjes in het Oosten van het land, zoomede in de omstreken van Ter Apel vrij veel moerasijzererts gegraven. Het moerasijzererts is een aardachtig bruinijzererts (ijzeroer), dat nog heden ten dage onder weilanden en in moerasgronden gevormd wordt. Het bestaat uit bruinijzererts (ijzerhydroxyd, dat door kiezelzuur en phosphorzuur verontreinigd is.

Na de invoering van het Thomas-Gilchrist-proces voor de verwijdering van het gehalte aan phosphorus, werd het moerasijzererts in Duitsland in groote hoeveelheden in de hoogovens verwerkt. Ook in Nederland werd dit erts nog slechts 33 jaar geleden (1885 A.K.) versmolten in enkele hoogovens in oostelijk Gelderland, in de nabijheid van bovengenoemde vindplaatsen, met name aan den Gelderschen IJsel en den Ouden IJsel. Sedert 1885 heb-

ben echter deze hoogovens, waarvan de oudste dateerde van 1689, ten gevolge van verschillende omstandigheden niet meer gewerkt.

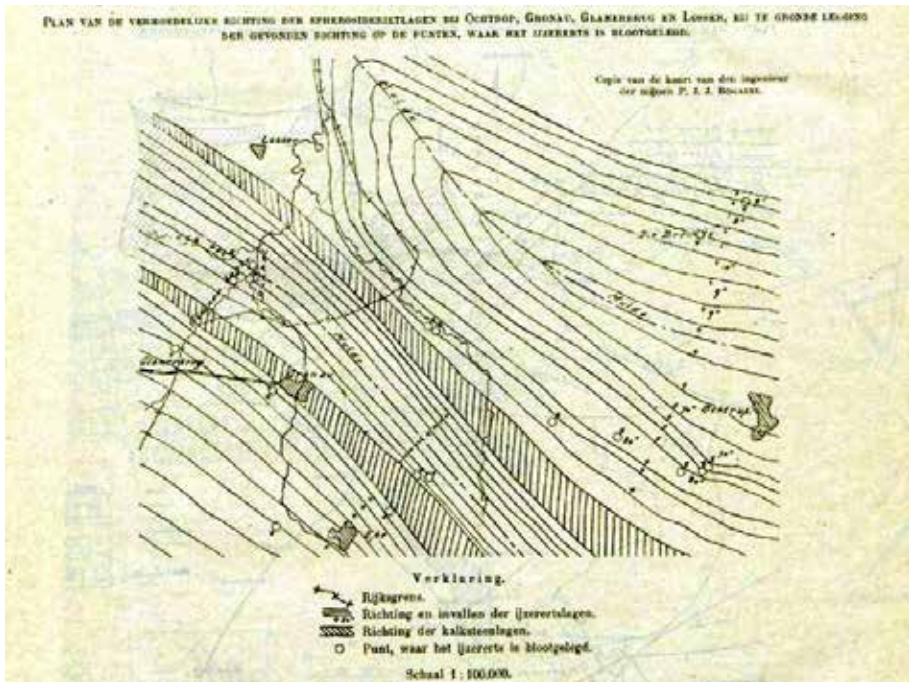
Moerasijzererts-ontginningen zijn ontginningen aan de oppervlakte van alluviaal ijzer en worden mitsdien gerekend tot de „minières”, genoemd in de Mijnwet van 21 April 1810, art. 57—71. De eigenaar van den grond kan, na verkregen vergunning van het gemeentebestuur, zelf dergelijk alluviaal ijzererts ontginnen volgens bepaalde voorschriften van dat bestuur. Tot de minières worden ook nog gerekend o. a. de ontginningen van gronden, waarin pyriet of aluminium voorkomt. Thans zijn de meeste ijzeroerlagen in de provincies Groningen, Overijssel en Gelderland langs de Duitsche grens afgegraven en komen eigenlijke ontginningen van ijzeroerlagen nagenoeg niet meer voor, behalve wellicht nog op enkele plaatsen in Drenthe en verder in Noord-Brabant, waar enkele jaren geleden nog veel ijzeroer werd gedolven.

Het ijzeroer komt gewoonlijk niet voor in groote complexen, maar slechts hier en daar over kleine oppervlakten op een diepte van 20 à 50 c.M. en wel in lagen van 25 à 60 c.M. Van de landbouwers, die dergelijke ijzeroerhoudende perceelen land bezitten, wordt het oer, dat in hoofdzaak in de hoogovens werd versmolten, doch ook als gele verfstof en na branding als roode verfstof wordt gebruikt, gekocht door de handelaren, hetzij per ton, hetzij in zijn geheel volgens taxatie.

Hoe groot de productie en de uitvoer van Nederlandsch moerasijzererts was, is moeilijk na te gaan.

Voor de ontginning van dieper gelegen, niet alluviale ijzerertsen, in hoofdzaak spherosideriet of spaatijzersteen in Oost-Nederland door middel van ondergrondschen mijnbouw, werd op 22 Februari 1865 een concessieaanvraag van de heeren Marcus Swalmens van der Linde, koopman en mijnbezitter te Ruhrort (nu een wijk van Duisburg; AK), c. s. gepubliceerd onder den naam „Holland” voor een terrein, 1652 H.A. grootte. Het bedoelde terrein was gelegen vlak ten noorden van den straatweg van de Glanerbrug aan de rijksgrens naar Enschede.

Het bedoelde ijzererts (sphaerosideriet) werd volgens het rapport van den toenmaligen ingenieur der mijnen P. J. J. Bogaert gevonden in met donkergrijze klei afwisselende lagen op een diepte van 1—4 M. beneden de oppervlakte en blootgelegd op 4 punten in de gemeente Losser langs de Dinkel en de Glanerbeek, zoals op bijgaande copie van de kaart van dien ingenieur, schaal 1 : 100.000, is aangegeven. De geologische formatie wordt niet door hem genoemd.

De richting der lagen was Noordwest—Zuidoost, de helling der lagen was voor het Gronauer bekken 70°—80°. Ten noorden van Ochtrup in de noordelijke vleugels van genoemd bekken was de helling dezer lagen veel vlakker en wel 8°—9°. Dat deze lagen zich ontegenzeggelijk onder de oppervlakte van het zuidelijk en het zuidoostelijk gedeelte der gemeente Losser uitstrekken, werd bewezen, doordat op verscheidene door bovengenoemden ingenieur aldaar bezochte plaatsen de lagen door ingravingen waren blootgelegd.

Op verscheidene van dergelijke blootgelegde plaatsen in Duitschland, voornamelijk aan de Brechte tusschen Bentheim en Ochtrup, werd het erts ontgonnen, geroosterd en naar de hoogovens vervoerd. De verwerking van het erts is in principe zeer eenvoudig. Door het „roosteren" in ovens wordt het erts ontleed en omgezet in ijzeroxyde, terwijl de koolzuur ontwijkt. Daarna

wordt het ijzererts in hoogovens door kooks (cokes) in afwisselende lagen tot ijzer gereduceerd en het vloeibare ijzer onder in de hoogovens, van tijd tot tijd afgetapt. Dat de lagen zich ook onder een gedeelte der gemeente Lonneker uitstrekken, is niet onmogelijk. Er zijn onderzoekingen gedaan op het Glaner- en Boekeler veld, doch het terrein verheft zich daar en heeft men het onderzoek ter hoogte van den grondwaterspiegel moeten staken.

Een op 6 Maart 1865 onder den naam „Twenthe" ingediende concessieaanvraag voor een onmiddellijk ten zuiden aan „Holland" grenzend terrein van 1800 H.A., waarin, zooals door de aanvragers beweerd werd, door hen „thoneisenstein", een variëteit van roodijzererts of hematiet was gevonden, wat niet onmogelijk is, daar het dicht onder de oppervlakte gelegen spherosideriet dikwijls is geoxydeerd, werd kort daarna door hen wederom ingetrokken.

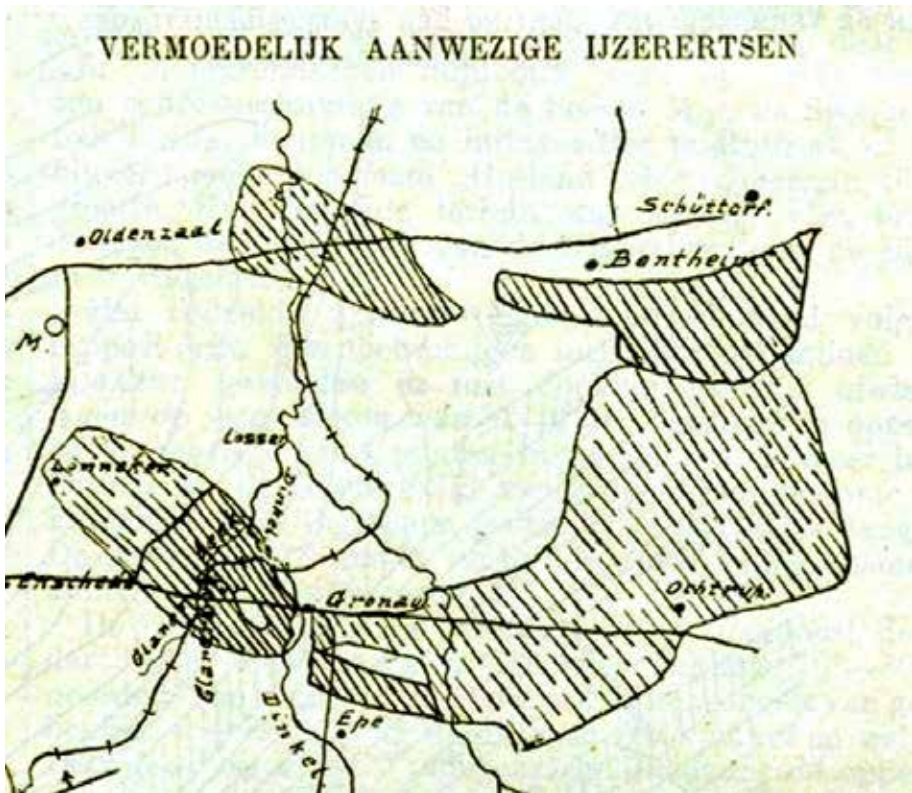
De analyses van de bovengenoemde, langs de Dinkel en Glanerbeek blootgelegde ijzerertsen zullen vermoedelijk gemiddeld aanwijzen: 33.6 pCt. Ijzer, 0.2 pCt mangaan en 0.6 pCt phosphorus, evenals de analyses van de gelijksoortige ijzerertsen van Bentheim, Ochtrup, Gronau, Alstätte en Ottenstein, welke tot het Münster bekken behooren. Nabij die plaatsen komt tusschen de Wealden-(Krijtperiode 145-66 miljoen jaar geleden; A.K.) en de daarboven gelegen Gault-formatie van het onder- of oudkrijt een rij van ijzererts voerende lagen voor in het Neocom. (vroegkrijtperiode A.K.)

Naar het Zuiden toe neemt de dikte en het aantal der bij de ijzerertsafzetting behorende formaties af. Bijv. komt het tot de vloerlaag behorende Valenginiën (Krijtperiode A.K.), dat bij Gronau in de noordelijke kom nog zeer goed ontwikkeld is, in de zuidelijke kom niet meer voor.

Daarom mag men uit de profielen van de noorderkom geen gevolgtrekkingen maken voor de geologische gesteldheid van de zuiderkom, doch moet men elk afzonderlijk beschouwen.

(‘De Ingenieur’; Orgaan van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs der Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs jrg. 33, 1918, no 34, 24-08-1918).

De concessie-aanvraag van 1865 van Marcus Swalmens van der Linde, koopman en mijnbezitter te Ruhrort, c. s. gepubliceerd onder den naam ‘Holland’ voor een terrein van 1652 H.A. grootte komt in juni 1876 te vervallen, omdat niet werd voldaan aan de voor het verkrijgen der concessie gestelde voorwaarden.

Kaart op een schaal van 1 : 500.000 die het in dit artikel genoemde gebied inzichtelijk maakt.

Mogelijk geïnspireerd door het artikel in 'De Ingenieur' komt eind 1918 de N.V. Bergerode uit Brunssum met de hierna volgende aanvraag voor een concessie van ruim 5.500 ha.

De Gedeputeerde Staten van de provincie Overijssel, gelet op de bepalingen der wet van 21 April 1810 (Bulletin des Lois nr. 285) en van het Koninklijk besluit van 18 September 1818,

S. 35; brengen ter kennis van belanghebbenden:

Dat op den 13 Juni 1918 bij hen is ontvangen en onder nr. 12 in het ter provinciale Griffie van Overijssel gehouden bijzonder register is ingeschreven het volgende verzoekschrift:

Aan Heeren Gedeputeerde Staten van Overijssel. Geeft met verschuldigde eerbied te kennen A. L. M. van der Lande, wonende te Heerlen, Directeur der Naamlooze Vennootschap Bergerode, Maatschappij tot Exploitatie van Mineralen, gevestigd te Brunsum, dat door ingravingen, omstreeks 1865 uitgevoerd langs den Dinkel in het zuidelijkste deel der gemeente Losser, de

aanwezigheid van ijzererts in den bodem aldaar is aangetoond, dat naar luid van het jaarverslag over 1907 van den Rijksopsporingsdienst van delfstoffen in het grensgebied bij Winterswijk, Buurse, Glane en de Poppe, de aanwezigheid van ijzererts kan worden verwacht, bepaaldelijk in het Lias en het oud-tertiair, waarin bij grenspaal 79 door genoemden dienst inderdaad reeds boonijzererts is aangetroffen, dat in eene studie van professor dr. P. Krusch te Berlijn, gepubliceerd in „Glückauf" van 27 April 1918, wordt gewezen op de aanwezigheid van ijzererts in het aangrenzend Duitsch gebied tot vlak bij de Nederlandsche grens bij de Poppe, Glanerbrug en Buurse, dat de ondergetekende gaarne bereid is door het verrichten van boringen op Nederlandsch gebied deze afzettingen verder te verkennen, dat de opsporing en de exploitatie dezer ertsen voor de Nederlandsche industrie van veel belang is en de ondergeteekende het voornemen heeft, deze, na verkregen concessie, spoedig met kracht ter hand te nemen, waartoe hij de faciliteiten en middelen meent te bezitten. Dat de ondergeteekende daarom de eer heeft; ingevolge de mijnwet 1810 concessie te vragen tot de ontginning van ijzererts in de volgende velden:

- I. Een veld groot circa 850 hectaren onder de gemeente Losser, waaraan hij den naam „Dinkelveld" wenscht te geven, begrensd als volgt: ten noorden door een rechte lijn van punt A, kruispunt van den rijksweg van Oldenzaal naar de Poppe met den provincialen weg van de Lutte naar Denekamp naar het punt B, zijnde het middenpunt van den brug over den Dinkel bij Vrijkotte en van daar door een rechte lijn naar het punt C, zijnde rijksgrenspaal 20, ten oosten door de rijksgrens van punt C tot punt D, zijnde rijksgrenspaal 13, ten zuiden door een rechte lijn van punt D naar punt E, zijnde het ontmoetingspunt van den weg van de Snoeiink langs Hengelman naar Valkenaar met den provincialen weg van de Lutte naar Losser, ten westen van punt E tot punt A, door de oostelijke berm-sloot van den provincialen weg van de Lutte naar Losser.
- II. Een veld groot circa 2700 hectaren, onder de gemeenten Lonneker en Losser, waaraan hij den naam „ De Zoeke" zoude willen geven, begrensd als volgt: ten noorden door een rechte lijn van punt F, ontmoetingspunt van den weg van Lonneker naar de algemeene begraafplaats bij den spoorweg Enschede-Gronau met den Lindematerweg, naar het punt G, zijnde het punt, waar de Elsbeek de grens der gemeenten Lonneker en Losser overschrijdt, vervolgens door een rechte lijn van punt G, naar de grenspaal 3 bij Overdinkel (punt H), ten oosten door de rijksgrens van grenspaal 3 bij Overdinkel tot grensscheiding 68 bij Goolkate (punt I),

Kaart van het concessieveld Dinkelveld, behorende bij de aanvraag om concessie tot ontginning van ijzererts onder de gemeente Losser. Met dubbel. - - schaal 1 : 10.000. - 1918. - 2 kaarten : getekend, gekleurd ; 2x 48 x 86,5 cm.

- III. ten zuiden door een rechte liin van punt I naar punt J, zijnde het middenpunt van de brug over de Glanerbeek te Goolkate. Vervolgens door de as van den weg van Goolkate langs de Derkingsmaten naar de school bij Lindenhof tot het punt K, snijpunt van laatstgenoemden weg met dien van de school bij Lindenhof naar het dorp Lonneker, ten westen door de oostelijke bermsloot van laatstgenoemden weg van punt K, tot het uitgangspunt F.
- IV. Een veld groot ongeveer 2000 hectaren onder de gemeenten Lonneker en Haaksbergen, waaraan hij den naam "Oosterbuurse" zoude wen-

schen te geven ---- (verdere gegevens wel beschikbaar maar niet toegevoegd aan dit artikel; AK).

Vertrouwende, dat uw College de verlening der aangevraagde concessie zooveel mogelijk zal willen bespoedigen. Heerlen, 11 Juni 1918. A. L. M. VAN DER LANDE

Ook deze concessieaanvraag is in juli 1919 afgewezen en dat is misschien maar goed ook als we nagaan tot welke ingrepen in het Losserse landschap dit had kunnen leiden.

Deze afbeelding van een bruinkoolmijn ergens in Limburg laat zien waartoe de N.V. Bergerode zoal in staat was.

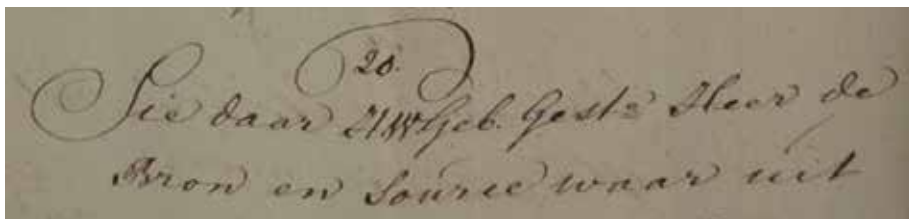
Andries Kuperus

BERENT LENFERT'S VROLIJKE KERSTMIS

Op de eersten kers of middewinterdag van 1761 gaat de 31-jarige Losser naar Berent Lentfert naar Gronau. Niet, zoals vele van zijn dorpsgenoten, om naar de kerk te gaan. Nee hij begeeft zich naar Jan Markenvoort, die in zijn huis een geneverkroeg uitbaat. Daar treft hij een Engelse recruit (soldaat) die hij kende en samen zijn ze zeer vriendschappelijk aan de jenever gegaan.

Nadat ze daar een tijdje gezeten hebben vraagt de Engelse soldaat (wiens naam we in het hele dossier niet te weten komen) aan Berent om mee te gaan naar het huis van Gerrit Nieters om een kan bier te drinken. Ze gaan samen op pad maar komen niet verder dan het huis van Posthouder Schilt waar 'het swelgen van bier en genever op den beurs van de recruit' verder gaat. Maar om de 'beleeftheid' van de soldaat enigszins financieel te compenseren belooft Berent hem, in het huis van Schilt, drie metworsten. Als het zo zachtjesaan donker wordt gaan ze weer terug naar het foeselkroegje van Markenvoort, waar ze in vriendschap een laatste jenever ten afscheid drinken. De soldaat vraagt Hermen van Baarlo om met Berent mee te gaan om de drie metworsten op te halen maar zodra ze Gronau uit zijn, zegt Berent dat hij niet van plan is die metworsten te geven en raadt hij Hermen aan naar huis te gaan.

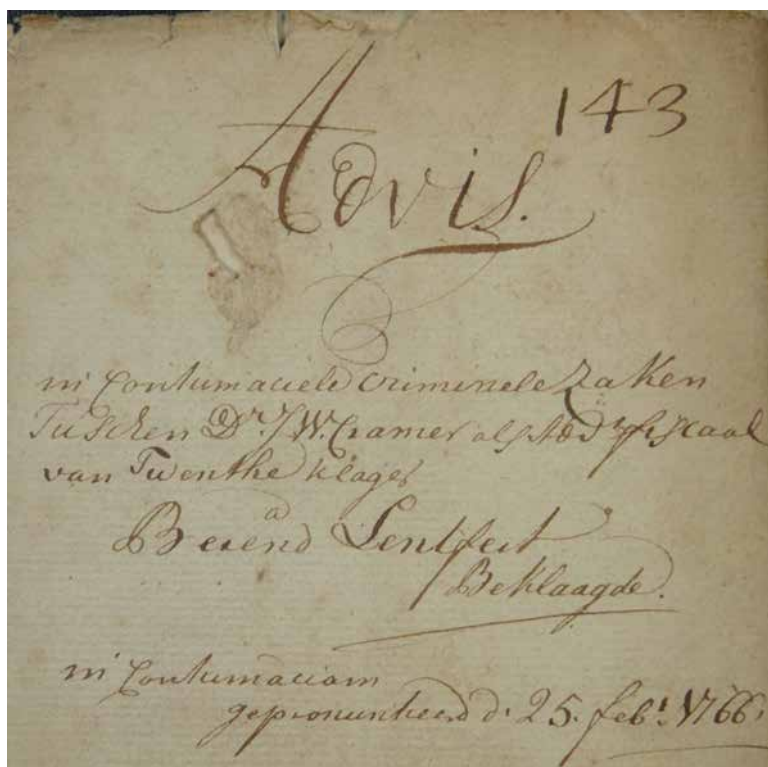
'Sie daer HWGeb. Gestr Heer, de Bron en Source waaruit het onheijl is opgekomen'.

Maar toen de soldaat, die nog op de brug naar Gronau stond, dit hoorde riep hij twee keer naar Berent maar die doet net of hij niets hoort. De soldaat loopt achter Berent aan en als hij bij hem komt ontstaat er een handgemeen. Wie er begonnen is, is onduidelijk maar Berent was sterker en heeft de soldaat tot twee keer toe op de grond gegooid. Als die hem voor de derde keer achterna komt gebruikt Berent een 'dodelijk en moorddadig instrument' (een mes). De soldaat moest het terstond met de dood bekopen.

De Advocaat Fiscaal van Twenthe, dr. J.W. Cramer, uit wiens Conclusie en Eisch¹ we bovenstaand verhaal kennen besluit dan met te zeggen: 'Het leven van een mensch word so dierbaar geschat, dat de opper en alleenheerscher der ganse aarde daartegens een seer strenge dog rechtmatige wet gestatueert heeft. Namentlijk dat so jemant een ander het leven beneemt, deselfs bloed weder sal vergoten worden'. Om zijn eis te rechtvaardigen noemt hij dan enige verzen uit Genesis, Deuteronomium en Numeri. (Maar ten overvloede noemt hij ook nog enige wetsartikelen uit het publieke recht.)

Berent Lentfert is tot tweemaal toe opgeroepen om naar het gerecht te komen om zich te verantwoorden of te verdedigen. De oproep daartoe is in Lossers en de omringende kerspels op de kerkdeuren geplakt, maar Berent is kennelijk voortvluchtig en komt niet opdagen.

De eis van de Advocaat Fiscaal is een zodanige straf dat de dood erop zal volgen.

¹ Drostengericht van Twenthe, archief van Overijssel, inv 0033-691

Maar omdat Berent voortvluchtig is, later zal blijken dat hij in Bentheim verblijft, kan de straf niet worden uitgevoerd en de drost, graaf Hompesch van der Heijden, besluit dat Berent wordt verbannen, niet alleen uit Losser maar uit de gehele Provincie.

Men heeft kennelijk nog even de hoop gehad om Berent gevangen te kunnen nemen, maar de drost baron van Ittersum tot Oosterhoff besluit enige jaren later, op 25 februari 1766 het dossier te sluiten. Wel wordt de rekening van alle gemaakte kosten aan advocaten en procureurs opgemaakt en die bedraagt in totaal 330 gulden en 11 stuivers. Nu zullen de heren wel niet gedacht hebben dat Berent dit ooit zou betalen, maar als er na zijn overlijden nog wat te erven is, dan zullen zij ongetwijfeld vooraan staan.

Deze zaak heeft echter voor Berent Lentfert's (tweede) vrouw, Gebbe Mannebeek, een heel vervelend staartje.

Direct na de moord vlucht Berent naar het graafschap Bentheim. Al in januari 1763, dus ongeveer een jaar na de moord, doet hij echter bij de Staten van Overijssel het verzoek om een vrijgeleide te krijgen. Zijn proces is dan nog bezig maar hij wil natuurlijk niet het risico lopen opgepakt te worden. Bij de aanvraag verklaart hij dat hij op eerste Kerstdag in Gronau door een kerel was aangevallen en vervolgens uit noodweer heeft gehandeld. Dat zijn aanvaller daarbij dodelijk gewond is geraakt was geenszins zijn bedoeling. Hij heeft nu echter een vrijgeleide nodig omdat hij landwinning moet komen doen. Wat is namelijk het geval?

Op 24 november 1747 huren (pachten) Berend en zijn eerste vrouw het erve Lentfert voor de duur van hun leven van de abdis van het Hoogadelijk en Keizerlijk Stift in Metelen. (Het erve Lentfert stond op de hoek van de huidige Gronausestraat/Hogeboekelerweg, waar later de burgemeesterswoning werd gebouwd; red.) De condities zijn dat hij om de vier jaar de pacht vernieuwt ('landwinning') voor 170 gulden, dat hij verder jaarlijks pacht (waaronder één zwijn) betaalt, ieder jaar 25 telgen (eiken) en 25 beuken aanplant en zijn erf goed onderhoudt. Als hij een van die dingen nalaat dan verbeurt hij zijn recht om op het Lentfert te mogen wonen en te boeren. Die landwinning moet hij in persoon gaan doen in Oldenzaal, vandaar de noodzaak van een vrijgeleide. Die wordt hem echter door de drost geweigerd. Zijn tweede vrouw Gebbe Manebeek blijft niettemin op het erve Lentfert wonen en de boerderij runnen. Een en ander leidt wel tot schulden omdat de pacht ook enige jaren niet betaald wordt. Het Stift in Metelen besluit daarop het Lentfert van de hand te doen.

Verkoopakte d.d. 5 oktober 1766 van het erve Lentfert in Losser door de abdis van het Hoogadelijk en Keizerlijk Stift te Metelen aan Derk Blom en zijn echtgenote te Oldenzaal. De daadwerkelijke overdracht vond plaats op 23 februari 1767.

Op 5 oktober 1766 verkoopt de abdis van Metelen het Lentfert aan de Oldenzaalse koopman Derk Blom, die spoedig daarna aan Richter J.H. Bos en aan dr. Willem Bekker ieder één derde doorverkoopt.

Spoedig daarna beginnen zij gedrieën met een proces tegen de vrouw van Berent met de bedoeling haar uit haar hoeve te zetten. Ze huren daarvoor advocaat Jan Willem Racer in. Maar Berent gaat (vanuit Bentheim!) in verweer: hij schakelt de advocaten G.J. Nitert en F.T. Nitert in. Zijn vrouw Gebbe, die beweert ook gerechtigd te zijn tot landwinning gaat met het geld, de pacht en het zwijn naar de nieuwe eigenaren, maar die weigeren. De landrichter neemt daarop geld en goederen in consignatie (in bewaring). Het is duidelijk dat de nieuwe eigenaren zo snel mogelijk van hun pachter af willen. Vrij van pacht en horigheid is het erf immers veel meer waard en de verbanning van Berent wordt dankbaar aangegrepen.

Zoals vaker bij dossiers in het drostengericht zijn er hele pakken met getuigenverhoren, rekwesten en contraverzoeken, maar een uitslag van de rechtszaak ontbreekt vaak. Wat er verder van vrouw Gebbe en van onze Losserse banneling terecht is gekomen, is mij helaas niet bekend.

Wie zich verder wil verdiepen in deze zaak en met name inzicht wil krijgen in de civiele procedures uit die tijd, leze de processtukken die in digitale vorm bij de HKL beschikbaar zijn.

Frans Jacobs

**Het bestuur van De Historische Kring Losser
en de redactie van Oet Dorp en Marke wensen
u
fijne Kerstdagen
en al het goede voor 2018.**